

Kaynakça Gösterimi: Baltacı, A. (2022). Iran Israel Conflict: An Overview of The Situation After the Iran Islamic Revolution from The Framework of Security Theories. *International Social Sciences Studies Journal*, 8(100), 2239-2245. <http://dx.doi.org/10.29228/sss.63515>.

İRAN İSRAİL ÇATIŞMALARI: İRAN İSLAM DEVRİMİ SONRASI DURUMA GÜVENLİK TEORİLERİ ÇERÇEVESİNDEN BİR BAKIŞ (ORJİNAL MAKALENİN TÜRKÇE TERCÜMESİDİR)

ÖZET

20. yüzyıldan bakiye olarak kalan sorunların her geçen gün etkisini daha çok hissettirdiği Orta Doğu coğrafyası dünyanın önemli çatışma bölgelerinden birisidir. Bölgede yaşanan çatışmaların büyük çoğunluğu sınır anlaşmazlıklarından kaynaklanıyor olsa da İran ve İsrail gibi ortak sınırı olmayan ve bölgesel hegemonik güç olma çabasındaki devletler arasında da çatışmalar yaşanabilmektedir. Bu çatışmalar bazen doğrudan, bazen de vekiller aracılığıyla hayata geçirilmektedir. Bu çalışmada İran ve İsrail devletleri arasında İran İslam Devrimi ardından yaşanan çatışmalara teorik bir çerçeveden bakılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: İran, İsrail, Çatışma, Güvenlik Teorileri

1. GİRİŞ

Orta Doğu'da devletlerin sınırları genel itibariyle İkinci Dünya Savaşı neticesinde çizilmiş olup bu ülkelerden; Mısır, İran, İsrail, Suudi Arabistan ve Türkiye'nin bölgesel hegemonya için rekabet halinde olduğunu söylemek mümkündür (Beck, 2020: 85). Bu ülkelerden İran ve İsrail her ne kadar sınır komşusu olmasalar da Sünni Arap bir komşu ülke ağıyla çevrilidirler ve bu durum her iki ülke açısından Orta Doğu'daki diğer ülkelere göre uluslararası ilişkiler ekseninde farklı bir konum sağlamaktadır.

İran'ın İsrail'i Türkiye'nin ardından tanıyan ikinci Müslüman ülke olması sebebiyle iki ülke arasındaki ilişkiler Şah döneminde kabul edilebilir düzeyde ilerlerken evvela Mohamed Mossadegh'e ABD ve İngiltere ortak girişimiyle düzenlenen darbe sebebiyle 1953'te İsrail'in de işbirlikçi olarak nitelendirilmesi sebebiyle gerilmiş (Maher, 2020), ardından Humeyni liderliğinde gerçekleşen İran İslam Devrimiyle beraber İran'ın dış politikasında yaşanan gelişmelerle durum sorunlu bir hal almış; Ahmedinejad'ın anti-Siyonist söylemleriyle beraber daha da kötüye gitmiştir (Ehrmann vd., 2013: 219).

Bir taraftan iyi başlayan ilişkilerde gerginlikler yaşanırken 1960'larda Mısır Devlet Başkanı Nasır'ın gütmeye başladığı ve Arap toplumunun bir kısmında karşılık bulan pan-Arap milliyetçiliği akımı iki ülke için de bir tehdit unsuru haline gelmiş ve ortak bir stratejik ilişki kurmaları kaçınılmaz olmuştur (Maher, 2020).

2000'li yılların başına gelindiğinde İran'ın iki komşusu olan Afganistan (2001) ve Irak'ta (2003) ve yaşanan savaşlar bu iki ülkenin de İran karşısında göreceli olarak zayıflamasına sebep olmuştur ve İran için yeni rakip olarak İsrail öne çıkmıştır. (Beck, 2020: 85). Bunun akabinde Suriye İç Savaşı esnasında İran elindeki imkanlar dâhilinde hem askeri hem de ekonomik yardımla Hizbullah güçlerini Esad rejimi yanında konumlandırırken, İsrail ise Golan Tepeleri üzerinden Lübnan Hizbullah'ı ve İran Devrim Muhafızlarına pek çok hava saldırısı düzenleyerek çatışmaya dahil olmuştur (Beck, 2020: 86).

Son yıllara kadar genel itibariyle vekâlet savaşı şeklinde ilerleyen İran-İsrail çatışması, ülkelerin resmi ordularının birbirlerine çeşitli dönemlerde özellikle Suriye'de irili ufaklı saldırılarda bulunmaya başlaması ve İsrail'in İran'ın nükleer programındaki aktörlere İran'ın iddiasına göre suikastlarda bulunması neticesinde asaleten de vücut bulmuştur. Bu çalışmada 1979 İran İslam Devrimi sonrası bölgede hegemon

Kaynakça Gösterimi: Baltacı, A. (2022). Iran Israel Conflict: An Overview of The Situation After the Iran Islamic Revolution from The Framework of Security Theories. *International Social Sciences Studies Journal*, 8(100), 2239-2245. <http://dx.doi.org/10.29228/sss.63515>.

güç olma rekabetindeki ülkelerden İran-İsrail ilişkilerinin güvenlik teorileri çerçevesinden irdelenmesi amaçlanmaktadır.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. İran İslam Devrimi Sonrası İran-İsrail Çatışmaları

İran'ın İsrail'i tanıdığı 1948'den 1979'daki İslam Devrimi'ne kadar geçen yaklaşık 30 yıllık süreçte Sünni Arap yoğun bir coğrafyada iki ülke arasında tesis edilen olumlu ilişkiler yerini çatışmalara bırakmıştır. Humeyni devrimi genel itibarıyla İslam Devrimini din dışı (mürtet) kabul ettiği bölgelere ihraç etmek, Müslüman Arap dünyasında (özellikle petrol açısından zengin Körfez bölgesinde) hegemonya kurmuş dinsiz (kafir) Batı ile bir medeniyetler çatışmasına bir zemin hazırlamak ve ABD'nin (büyük şeytan) bölgedeki gölgesi olarak gördüğü İsrail'i (küçük şeytan) yok etmek ilkelerini benimsemişti (Shapira ve Diker, 2007: 33-34). Devrimle beraber İran'ın İsrail'e karşı keskin ve sert söylemleri, İsrail tarafında İran'ın kaybına yönelik hazmedilmesi güç bir hayal kırıklığına dönüşmüştür (Oruç, 2016).

1979 yılında gerçekleşen İran İslam Devrimi'nin ardından iki ülke arasındaki ilk ciddi sınav İran-İrak Savaşı olmuştur. Irak'ta iktidarda bulunan Saddam rejimi, İran'ın ülkedeki Şii grupları rejime karşı kışkırtma riskinden tedirgin olmakta ayrıca İran'ın zengin petrol rezervlerine sahip olan Huzistan bölgesinde hak iddia etmekteydi (Çakı, 2018: 13). Devrimin henüz iktidarı ele geçirdiği ve müttefiklik dengeleri bozulmuş olan İran, bu şartlar altında Irak tarafından ani bir saldırıya maruz kalmıştır. 1980 yılında başlayan savaş sekiz yıl sürmüştür. İran ordusu Şah döneminde ağırlıklı olarak ABD ve İsrail menşeli silahlarla teçhiz edilmiş, devrimin ardından bu tedarik imkânları da kesilmişti. Bu şartlar altında Irak'ı eski müttefiki İran'dan daha büyük bir tehdit ve savaşı da bir silah ticareti imkânı olarak gören İsrail, kendisini küçük şeytan olarak adlandıran İran'a bedeli petrolle ödenmek koşuluyla bu savaş süresince silah tedarik etmiştir (Oruç, 2016; Green, 2018).

1982 yılında İsrail Lüban'ı işgal etmiş ve bu durum bölgedeki İran taraftarı devlet dışı önemli aktörlerden biri olan Hizbullah'ın ortaya çıkışına sebep olmuştur. Hizbullah, 1948'den itibaren hiçbir düzenli orduya karşı savaş kaybetmemiş olan İsrail ordusuna başarısızlığı tattırması sebebiyle İsrail karşıtı diğer yapıların da cesaretlenmesine sebep olmuştur. 1985-2000 yılları arasında Hizbullah tarafından düzenlenen saldırılar neticesinde 256 İsrail askerinin öldüğü, 840'ının ise yaralandığı söylenmektedir (Oruç, 2017). Hizbullah'ın başarısı İran'ın vekâlet savaşına verdiği önemin artmasına da vesile olmuştur.

İran'da devrimin ardından rejimin dünyanın her yanındaki ezilmişlere destek olacağını ve Müslümanların haklarının korunacağı söylemine müteakip Şubat ayında İsrail ile diplomatik ilişkiler sonlandırılmış, Filistin Kurtuluş Örgütü lideri Yaser Arafat İran'a davet edilmiştir (Koç, 2020). İran-İsrail çatışmalarında Filistin meselesinden kaynaklanan Kudüs'ün Yahudi işgali altında bulunmasının, çatışmaya manevi bir boyut kazandırdığı da söylenebilir (Sinkaya, 2016: 21). İran, Sünni mezhebine tabi Hamas ve İslami Cihat Örgütü'nü de bu manevi boyut ekseninde Müslümanlık adına desteklediğini ileri sürmektedir.

Kaynakça Gösterimi: Baltacı, A. (2022). Iran Israel Conflict: An Overview of The Situation After the Iran Islamic Revolution from The Framework of Security Theories. *International Social Sciences Studies Journal*, 8(100), 2239-2245. <http://dx.doi.org/10.29228/sss.j.63515>.

İsrail, 1989 yılında İran ile 2 milyon ton varil petrol karşılığında (36 milyon USD tutarında) bir anlaşma yaparak hem 2 milyon USD kar etmiş hem de Lübnan işgali esnasında esir düşmüş olan üç İsrail vatandaşının güvenliğini garanti altına almıştır (Oruç, 2016).

İsrail ve İran arasındaki iş birliği 1990'larda azaldı, ancak iki devlet henüz birbirlerini doğrudan rakip olarak görmemekteydi. İsrail hala Birinci Körfez savaşı sonrası Saddam Hüseyin yönetimindeki Irak'ın yarattığı tehditle meşguldü. Bu durum İsrail'in İran'ın uzun menzilli füze geliştirme çabalarını öğrenmesine ve tedirgin olmasına engel olmamıştır. Fakat İran'ın ilgili dönemde İsrail'e yönelik çeşitli politik jestleri ve İsrail'in yakın gelecekte İran'ın nükleer saldırı yapacak teknolojiye erişeceğine ihtimal vermemesi tehdidin ön plana çıkmasına engel olmuştur (Kaye vd., 2011: 16).

İran'ın 1990'larda eş zamanlı olarak hem balistik füze geliştirme hem de Buşehr Nükleer santrali programlarını gündeme alması; ABD ve İsrail tarafından nükleer silahlanma girişimi olarak değerlendirilmiş olup; konu her ne kadar İran tarafından barışçıl gerekçelere dayandırılrsa da bu yaklaşımın diğer ülkeler tarafından kabul gördüğünü söylemek mümkün değildir (Sinkaya, 2009: 72).

1993 yılında Filistin ile İsrail arasında ilki gerçekleştirilen Oslo Barış Görüşmelerine mukabil, İsrail Devleti diğer Arap ülkeleriyle de bir denge siyaseti arayışına girdi. Bu denge arayışı sürecinde Irak'ın savaşı kaybetmesiyle beraber İsrail için bölgede tehdit unsuru olabilecek taarruz gücüne sahip tek devlet olarak geriye İran kalmıştı (Barsi, 2005: 249). Dolayısıyla İsrail'in risk algısı da bu yöne doğru kaymak zorunda kalmıştır.

ABD'de 11 Eylül 2001'de El-Kaide tarafından gerçekleştirilen saldırıların ardından George W. Bush tarafından NATO'nun 5. Maddesi'ne dayanılarak evvela 2001'de Afganistan'a, ardından 2003'te Irak'a askeri müdahalede bulunmuş; bu müdahaleler neticesinde her iki ülkede iktidarı elinde bulunduran Saddam ve Taliban rejimleri devrilmiş olup bu ülkelerde bir kargaşa ortamı meydana gelmiştir. Her iki ülkeyle de sınırı ve tarihten gelen çeşitli anlaşmazlıkları bulunan İran, bu gelişmeler neticesinde görece olarak bölgesel üstünlüğe erişmiş, her iki ülke üzerinde etki alanını genişletme fırsatı bulmuş ve sınır komşusu olan bu ülkelere dair kaygılandığı riskler için ayırmış olduğu kaynaklarını farklı alanlarda kullanabilme zeminine kavuşmuştur (Akbarzadeh, 2014, Yıldırım, 2015). Bu farklı alanların başında da rejimin anti-Siyonist yaklaşımının gelmesi şaşırtıcı değildir.

Irak ve Afganistan'ın İran için risk katsayısının azalmış olduğu bu ortamda 2005 yılında İran'da Mahmud Ahmedinejad'ın cumhurbaşkanı seçilmesinin hemen ardından İran'ın İsrail'e karşı düşmanlığı hızlı bir yükselişe geçmiştir. Ahmedinejad, İsrail'i haritadan silmekle tehdit etmiş ve Filistinli liderlere saldırarak İsrail-Filistin barış çabalarına engel olmaya çalışmıştır (Kaye vd., 2011: 73).

Suriye İç Savaşı İran ve İsrail için yeni bir karşılaşma sahası yaratmıştır. İran, İsrail ve Amerikan hegemonyasına karşı kendi yanında olan bir rejime yapılan her türlü isyanın İslami Uyanış hareketine yapıldığı, dolayısıyla Esad rejimine yönelik ortaya çıkan bu durumun İran-Suriye ittifakına da yapılmış olduğu söylemiyle Suriye'deki iç savaşa dahil olmuştur (Sinkaya, 2015: 65). İran 2017 yazından itibaren Suriye'yi İsrail'e karşı askeri bir faaliyet sahasına dönüştürmek çalışmalarına başlamış olup bu durum İsrail'in İran'a yönelik tehdit algısını yükseltmiştir ve kaygılarını Rusya ile paylaşmaya sevk etmiştir. Nihayetinde 10 Şubat 2018 itibarıyla İsrail'in Suriye'deki İran unsurlarına yönelik yapmış olduğu hava saldırısıyla iki ülke arasındaki çatışma fiili bir gerçekliğe bürünmüştür (Murciano, 2018: 1; BBC, 2018). 9

Kaynakça Gösterimi: Baltacı, A. (2022). Iran Israel Conflict: An Overview of The Situation After the Iran Islamic Revolution from The Framework of Security Theories. *International Social Sciences Studies Journal*, 8(100), 2239-2245. <http://dx.doi.org/10.29228/sss.63515>.

Mart 2022'de İsrail'in Şam yakınlarında düzenlemiş olduğu hava saldırısında İran Devrim Muhafızları'ndan biri albay rütbesinde olmak üzere iki kişinin öldürülmüştür (Euronews, 2022). Bu olayın dört gün ardından 13 Mart 2022'de İran tarafından İsrail'in bölgedeki müttefiki kabul edilen ABD'nin Erbil'deki konsoloslughuna 12 adet balistik füze ile saldırı yapılarak karşılık verilmiştir (Deutsche Welle, 2022). Dolayısıyla Suriye İç Savaşı'nın iki ülkenin resmi kolluk kuvvetleri arasında sıcak çatışmaya dönüştüğünü söylemek mümkündür.

2.1.2. İran-İsrail Vekâlet Savaşları

Günümüzde ülkeler arası çatışmalar her zaman düzenli ordular arasında gerçekleşmemektedir. Bölgesel siyasette dikkate alınması gereken aktörlerden biri de devlet dışı veya devlet altı aktörlerdir (Sinkaya, 2016: 13). Başka bir ifadeyle devlet dışı farklı aktörler de devletlerin güvenliğini tehdit eden unsurlar haline gelmişlerdir. Bu durum hibrit, asimetrik veya vekâlet savaşı olarak da anılan ve pek çok farklı savaş yöntemini içeren bulanık ve stratejik bir yaklaşımdır.

İki ülke arasındaki çatışma günümüzde büyük ölçüde vekiller üzerinden sürdürülmektedir. İsrail; İran'ın Hizbullah ve Hamas gibi terörist grupları desteklediğini, sürdürdüğü nükleer programla bir nükleer silah geliştirebilirse İsrail'in hedefte olacağına dair kaygılarını çeşitli ortamlarda dile getirmektedir (Ehrmann vd., 2013). Eski Başbakan Ariel Sharon'un bu konuda her türlü tedbiri alıyoruz ifadesiyle de ortaya çıkmaktadır ki bu kaygı İsrail tarafında eyleme de dönmektedir (Ehrmann vd., 2013). Diğer taraftan İsrail'in de İran gibi vekalet savaşına başvurarak Baluçi isyancıları, Kürt ayrılıkçı PJAK'ı ve Mücahit Halk Örgütü'nü destekleyerek İran'a yönelik çatışmayı devlet dışı aktörlerle gerçekleştirmeye çalıştığı da İran tarafından dile getirilmektedir (Kaye vd., 2011: 61-62). Nihayetinde iyi örgütlenmiş etnik ve/veya dini azınlıkların uygun koşullar altında etkili siyasi aktörler haline gelebilmeleri; hatta içinde buldukları ülkenin sınırlarını aşarak müttefikler edinmeleri veya eylemler gerçekleştirmeleri dahi mümkündür (Sinkaya, 2016: 14).

Buradan hareketle iki ülke arasındaki çatışmaların doğasında vekillerin de aktif rol aldığı ve her iki tarafın da kendi vekillerine yönelik sağladığı desteklerle sahada rekabet üstünlüğü elde etmeye çalıştığı görülmektedir.

2.2. İran-İsrail Çatışmasının Güvenlik Teorileri Çerçevesinde Değerlendirilmesi

İlkçi yaklaşıma göre (primordial approach) İran-İsrail çatışmasının köklerini Humeyni'nin İslam Cumhuriyeti'nin temelindeki İslamcı ideolojisinin, "hem dini hem de tarihsel olarak Şii İran'da derinden kök salmış" yüzyıllarca süren Şii anti-Semitizmini yansıttığı (Jaspal, 2013: 246) iddia edilmekle beraber bu çıkarım İran'daki Yahudi cemaatinin diğer tüm Arap ülkelerinden daha büyük bir kitle olduğu gerçeğiyle uyuşmamaktadır. Araşçılık yaklaşımı ise, Orta Doğu'daki çatışmaların sebebinin dini kimliklerden ziyade siyasi liderlerin bu gerekçeyi dış politikalarını ve güç kullanımını meşrulaştırmak için kullanmalarına bağlamaktadır (Beck, 2020: 87).

Devletlerin güvenlik stratejilerinde risk tanımlamaları yaparak bunlara karşı kırmızı çizgilerini belirlemek, çeşitli önlemler almak ve kamuoyunu bu çerçevede organize etmek realist güvenlik stratejilerinin bir parçasıdır. İran bu noktada tanımlamalarını İran-İrak Savaşı'ndaki tecrübelerine dayandırmakta; bu savaşta askeri teçhizat bakımından yaşadığı dışa bağımlılığı tekrar etmemek için ulusal silah endüstrisini (özellikle

Kaynakça Gösterimi: Baltacı, A. (2022). Iran Israel Conflict: An Overview of The Situation After the Iran Islamic Revolution from The Framework of Security Theories. *International Social Sciences Studies Journal*, 8(100), 2239-2245. <http://dx.doi.org/10.29228/sss.63515>.

uzun menzilli roketler alanında) geliştirmektedir (Konukcu, 2018). İsrail güvenlik politikalarının, Realist Teorinin de temel unsurlarından olan “devletin kendi güvenliğini kendisinin tesis etmesi” yaklaşımına uygun şekilde tasarlandığı söylenebilir (Acar, 2021). Zira Realist Teoriye göre uluslararası ilişkilerde devletler arasında dengeyi sağlayan unsur güçtür (Bakan ve Şahin, 2018). İsrail de aynı İran gibi güvenlik riski tanımlaması yaparken tarihsel tecrübelerini dikkate almakta ve Holokost olarak adlandırılan İkinci Dünya Savaşı’nda yaşanan Yahudi Soykırımı’nı tekrar yaşanmamasına izin vermeyeceği bir konu olarak güvenlik stratejisini bunun üzerine kurmaktadır. İsrail’in eski başbakanlarından Menachem Begin’in “Yahudi halkı, ikinci bir Holokost’a asla izin veremez” söylemi esasında İsrail için bir başlangıç doktrini olarak da ele alınabilir. Bu pencereden bakıldığında İsrail’in Irak (1981) ve Suriye’deki (2007) nükleer santrallere yaptığı saldırılar bölgede kendisine düşmanlık besleyen bir devletin nükleer güç olma çabalarına bakış açısını anlaşılabilir kılmaktadır (Valeriia, 2021: 60). Diğer taraftan İran ruhani lideri Ayetullah Hamaney’in 2000 yılında canlı yayınlanan bir Cuma vaazında İran’ın temel misyonunun “İsrail olarak bilinen kanser hücrelerinin kökünün kazanması” olduğunu söylemesi (Acar, 2021), İsrail’in yeni bir Holokost kaygısını da haklı çıkaracak niteliktedir. Buradan hareketle İsrail’in Suriye ve İran’da nükleer güç elde etme çalışmalarına karşı realist bir yaklaşımla sert güç kullandığı görülmektedir. Tablo-1, İsrail tarafından nükleer güç elde etme çalışmalarına karşı Orta Doğu’da gerçekleştirildiği bilinen ve/veya düşünülen eylemleri göstermektedir.

Tablo 1 İsrail tarafından Orta Doğu’daki nükleer programlara yönelik gerçekleştirilen ve/veya gerçekleştirildiği iddia edilen operasyonlar

Yıl	Ülke	Eylem	Yöntem	Şahıs	Görevi
2007	İran	Suikast	Zehirlenme	Ardeşir Hüseyinpur	Nükleer Fizikçi
2010	İran	Suikast	Bombalı Saldırı	Mecid Şehriyari	Fizik Mühendisi
2010	İran	Suikast	Bombalı Saldırı	F. Abbasi Davani	İran Atom Enerjisi Başkanı
2011	İran	Suikast	Silahlı Saldırı	D. Rezai Necad	Nükleer Bilimci
2012	İran	Suikast	Silahlı Saldırı	M. Ahmedî Ruşen	Nükleer Fizikçi
2019	İran	Suikast	Bombalı Saldırı	M.Ali Muhammedi	Nükleer Fizikçi
2020	İran	Suikast	Silahlı Saldırı	M. Fahrizade Mahabadi	Fizikçi

Yıl	Ülke	Eylem	Yöntem	Yer	Tesis
1981	Irak	Askeri Operasyon	Hava Saldırısı	Osirak	Nükleer Deneme Reaktörü
2007	Suriye	Askeri Operasyon	Hava Saldırısı	El Kibar	Nükleer Reaktör

Kaynak: Acar, 2021; Oruç, 2016; Hürriyet, 2012.

Tablodan da görüleceği üzere İsrail’in nükleer tehdide yönelik olarak riski oluşmadan bertaraf ederek güvenliğini tesis etme yoluna gittiği anlaşılmaktadır (Ben-Meir, 2010). Nükleer silahların kitlesel ölümlere sebep olabilme gücü ve İsrail topraklarının büyüklüğü düşünüldüğünde, İsrail’in olayı ikinci bir soykırım riski penceresinden de ele aldığı değerlendirilmesinde bulunulabilir. Bu arada belirtmek gerekir ki İsrail, tabloda suikast olarak gerçekleştirilen eylemlerin hiçbirini üstlenmemiş, İran tarafı genel itibarıyla bu eylemlerin CIA ve MOSSAD tarafından gerçekleştirildiğini iddia etmiştir (Acar, 2021). Tabloya dair bir diğer ilginç husus ise Osirak Nükleer Tesisi’ne gerçekleştirilen İsrail saldırısı için gerekli istihbaratı İran’ın sağlamış olmasıdır (Oruç, 2016).

Yapılandırmacı (Konstrüktivist) teoriye göre devletlerin siyasi yaklaşımları içinde buldukları kültür, kimlik ve norm gibi değişkenlerin etkisindedir. Bu dinamik değişkenler, zamana ve duruma göre farklılaşabildiğinden dolayı koşullar değiştiğinde eğilimler de değişiklik gösterebilmektedir (Akbarzadeh, 2014). Buradan hareketle İran’daki rejim değişikliğinin hem İsrail ile olan ilişkilere hem de İsrail’deki İran

Kaynakça Gösterimi: Baltacı, A. (2022). Iran Israel Conflict: An Overview of The Situation After the Iran Islamic Revolution from The Framework of Security Theories. *International Social Sciences Studies Journal*, 8(100), 2239-2245. <http://dx.doi.org/10.29228/sss.63515>.

algısına yönelik farklılaşmaya sebep olduğu ve ilişkileri yeni bir düzleme taşıdığı söylenebilir (Oruç, 2017). Rejim değişikliği ve anti-Siyonist söylemlerine rağmen İran'ın Irak ile 1980 yılında girişmiş olduğu savaş esnasında silah tedarikini İsrail üzerinden gerçekleştirmesi de yine değişen koşullar gereği uluslararası ilişkilerde gösterilen dönemselsel bir yapılanmaya işaret etmektedir.

Holliday (2020), İran-İsrail ilişkilerini Popülist perspektiften ele aldığı çalışmasında Popülizmin siyasi bir kimliği oluştururken bunu bir söylem yoluyla başka kimliklerden ayıran veya eşitleyen yaklaşımlarda bulunduğunu (ezen/ezilen, dışlayan/dışlanan, elitler/halk vb.) ve bu tutumun uluslararası ilişki sisteminde de bir karşılığı olduğunu ifade etmektedir. Bu yaklaşıma göre İsrail'in "haydut devlet" ithamına karşılık İran kendisini ezilen Müslüman halkların koruyucusu, savunucusu şeklinde konumlandırmakta; bu durumdaki halklara ve/veya temsilcilerine (örn. Hamas) destek sağlayarak bu iddiasını ispatlamaya çalışmakta ve eylemlerini uluslararası camiada bu eksende konumlandırmaktadır (Holliday, 2020; Akbarzadeh, 2014). İran, İran Radyo Televizyon Kurumu aracılığıyla 24 farklı dilde yayın yaparak hem kendi politikalarına karşı üretilen söylemlere cevap vermekte hem de kendi popülist propagandasını yaparak taraftar toplamaya çalışmaktadır (Konukcu, 2018). Diğer taraftan Ontolojik Teoriye göre devletler fiziksel ve ideolojik varlıklarını toplumsal dinamikleri de dikkate alarak bir anlatı üzerine inşa eder ve uluslararası ilişkilerdeki rutinlerini de buna göre gerçekleştirirler (Rumelili ve Adısönmez, 2020). Bu pencereden bakıldığında İran'ın da uluslararası arenada İsrail'e karşı tutumunu Müslümanların hamisi olma söylemi üzerinden; İsrail'in ise "Bir Holokost daha olmayacak" söylemiyle Holokost anlatısı üzerinden benlik tanımlamalarını yaparak birbirlerine yönelik uluslararası arenadaki rutinlerini belirledikleri değerlendirilebilir.

İki ülke arasındaki ilişkiler irdelendiğinde durumun Caydırma Teorisi çerçevesinde ele alınabileceği görülmektedir. Fakat bilinmesi gereken önemli konulardan birisi bu teorinin İkinci Dünya Savaşı ile ortaya çıktığı ve zamanla evrimleştiğidir. Teori genel itibariyle diplomasi, ajanlık, savaş gibi güvenlik stratejilerinin tamamını içeren standart birtakım uygulamaları kapsamaktadır ve bu yaklaşım sadece savaşlardan kaçınırken değil savaşırken de bir güç dengesi oluşturmaktadır (Morgan, 2012: 85-86). Bir başka ifadeye göreyse taraflardan birinin rakiplerin olumsuz davranışlarına yönelik olarak geri dönüşü zor ve ağır sonuçlar doğuracak enstrümanları kullanacağı tehdidine başvurulmasıdır (Gündoğdu, 2016: 1). Buradan hareketle İran'ın İsrail üzerinde caydırıcı olabilmek için çeşitli aktörlerle iş birliği yapması veya nükleer silah elde etme gayreti bir nebze anlamlandırılabilir. Zira caydırıcılık için rasyonelite ve tehdidin inandırıcılığı gibi unsurlara ihtiyaç vardır (Gündoğdu, 2016: 1).

İsrail-İran arasındaki çatışma, Kopenhag Okulu'nda ortaya konan Güvenikleştirme Teorisi çerçevesinde de ele alınabilir. Bu teoriye göre bir ülke; sorun menziline giren herhangi bir konuya, güvenlik çerçevesinden varoluşsal bir tehdit veya yüksek öncelikli bir risk şeklinde konumlandırma yapar ve bunu ilan ederek öncelikli bir hal almasını sağlayarak soruna bir olağan üstülük atfeder (Miş, 2011). Bu şekilde ele alındığında İsrail'in bölgedeki varlığının güvenliğini sağlamak için; İran'ın ise bölgede ABD (büyük şeytan) ve İsrail'in (küçük şeytan) eylemlerine ve hegemonyalarını güçlendirmelerine yönelik olarak güvenikleştirmeye her geçen gün daha fazla yöneldikleri gözlemlenebilmektedir (Beck, 2016; Lupovici, 2019). İsrail ise güvenikleştirme çalışmaları kapsamında özellikle varoluşsal bir tehdit olarak gördüğü İran'ın nükleer programına karşı nükleer tesislere sabotaj ve bu projelerde çalışan bilim insanlarına yönelik suikast eylemleri gerçekleştirerek en azından programda gecikmelere sebep olmaya çalışmıştır (Kaumert ve Wertman, 2020: 100). Bu bakış açısıyla İran da İsrail de birbirleriyle olan meselelerini bir hayatta kalma meselesi şeklinde lanse etmekte, böylece yüksek maliyetli savunma harcamalarına ve dış politikalarına meşru bir zemin oluşturabilmektedirler.

Kaynakça Gösterimi: Baltacı, A. (2022). Iran Israel Conflict: An Overview of The Situation After the Iran Islamic Revolution from The Framework of Security Theories. *International Social Sciences Studies Journal*, 8(100), 2239-2245. <http://dx.doi.org/10.29228/sss.63515>.

İttifak “iki veya daha çok egemen devlet arasında, güvenlik iş birliği maksadıyla oluşturulan resmi ya da gayri resmi düzenleme” olup, devletler algıladıkları risk ve tehditleri dengeleyebilmek için çeşitli ittifak arayışlarına girebilirler (Kandemir, 2011). İsrail’in kuruluşundan bu yana ABD ile ve İslam Devrimi’ne kadar İran ile kurmuş olduğu ittifak bölgedeki Sünni Arap devletlerin tehdidine yöneliktir. Diğer taraftan İran’ın devrimden sonra İsrail, ABD ve diğer batılı devletlerle ilişkilerinin olumludan olumsuzu dönmüştür. Bu sebeple farklı ittifak arayışlarına gitmiş, Suriye’nin yanı sıra Şanghay İşbirliği Örgütü gibi uluslararası güvenlik örgütleriyle de ittifaklar kurmuştur.

Bölgesel Güvenlik Kompleksi Teorisine göre belirli bir bölgede bulunan devletlerin güvenliği, bölgedeki diğer devletlerin de güvende olmasına bağlıdır ve ortak tehdit algıları bu devletler arasında iş birliği, kutuplaşma veya ittifak zemininde sonuçlanabilmektedir (Birdişli ve Gören, 2018). Örneğin İran-İrak Savaşı esnasında İsrail’in ilişkilerin kötü gidişatına rağmen Irak’ı daha büyük bir tehdit kabul ederek İran’a silah tedarik etmesi yahut İran ve İsrail’in İslam Devrimi öncesinde bölgede Arap ve Sünni olmayan iki devlet olarak karşılıklı iş birliği içerisinde olmaları bu kapsamda kabul edilebilir bir teorik zemine oturtulabilmektedir.

İdealizm Teorisine göre devletlerarasında ortak bir üst bilinç kurularak uluslararası çatışmaların önüne geçilebilir. Örneğin Milletler Cemiyeti (bugünkü Birleşmiş Milletler) ortak bir güvenlik anlayışı temelinde üye devletlerden birine güç kullanan bir başka devlete karşı ortak bir karşılık verileceği temeline dayanarak kurulmuştur (İyiat, 2020). İdealist yaklaşım Realizmin bekayı devletin öz gücüne dayandıran yaklaşımından; devletin uluslararası iş birlikleriyle edindiği caydırıcılık gücüyle de ilintilendirmiştir. İran 1945 yılında Milletler Cemiyeti’nin kuruluşunda; İsrail ise 1948’de kurulmasının 1 yıl ardından 1949’da örgüte üye olmuşlardır. İsrail’in üye olduğu uluslararası kuruluşlar incelendiğinde Interpol dışında güvenlikle ilgili bir yapıya rastlanmamaktadır. İran da Interpol üyesi olmakla beraber güvenlik alanında önemli bir bölgesel aktör olan Şanghay İşbirliği Örgütü’nün de üyeleri arasında yer almaktadır. Dikkat çeken bir diğer konuya iki ülkenin de NATO üyesi olmamasıdır. Fakat son yıllarda İsrail’in NATO ile bir ilişki zemini aradığı da anlaşılmaktadır.

3. TARTIŞMA VE SONUÇ

Ülkeler arasındaki çatışmalar tarihsel, dini, coğrafi, kültürel, ideolojik, konjonktürel vb. pek çok gerekçeyle ortaya çıkabilmektedir. İran ve İsrail arasındaki çatışma da köklerini genel itibariyle ideolojik ve dini zeminde bulmaktadır. Zira birbirine kara sınırı bulunmayan bu iki ülke arasında tarihsel olarak ciddi bir çatışma yaşanmamış olup, Müslüman ülkeler arasında en kalabalık Yahudi diasporası da İran’da yaşamaktadır.

İslam Devrimi’ne kadar iyi ilerleyen İran-İsrail ilişkileri, devrimin kendisini ideolojik konumlandırmalarındaki söylem ve eylemleri neticesinde bozulmuştur. Fakat Irak-İran Savaşı göstermiştir ki güvenlik kaygıları ve var olma mücadelesi devletler için söylemleri ve eylemleri bir kenara bırakıp dost-düşman tanımlamalarını tekrar yapmalarını gerektirebilmektedir. Böyle bir ortamda İran, güvenliğini sağlamak için İsrail ile silah tedariki için bir iş birliğine gitmekten geri durmamıştır.

ABD’nin Irak ve Afganistan’a askeri müdahalede bulunması, akabinde yaşanan Arap Baharı, Suriye İç Savaşı ve süregelen Filistin meselesi içerisinde her iki devletin de birbirlerine karşı caydırıcı üstünlük

Kaynakça Gösterimi: Baltacı, A. (2022). Iran Israel Conflict: An Overview of The Situation After the Iran Islamic Revolution from The Framework of Security Theories. *International Social Sciences Studies Journal*, 8(100), 2239-2245. <http://dx.doi.org/10.29228/sss.63515>.

kurmak için silahlanmaya devam ettikleri; birbirlerine karşı rekabet üstünlüğü sağlayabilmek için bununla da yetinmeyerek çeşitli ittifaklar kurdukları, bu ittifakların bazılarıyla bir vekâlet ilişkisi içerisine girdikleri de görülmektedir.

1979'dan itibaren iki ülke arasındaki çatışmaların seyri incelendiğinde farklı güvenlik teorileri kapsamında konunun ele alınabileceği anlaşılmaktadır. Bunun temelinde uluslararası ilişkilerin dinamik doğası ve ülkelerin güvenlik tasarımlarını tek bir varsayıma dayandırmak yerine çeşitlendirerek güçlendirme eğilimi de vardır.

Son olarak konunun uluslararası hukuk zemininde de irdelenmesi yerinde olacaktır. İsrail ile İran arasında yaşanan çatışmaların bir meşru müdafaa zeminine sahip olup olmadığı da genel bir tartışma konusudur. Birleşmiş Milletler Antlaşması Madde 2/4'e göre "*Devletin toprak bütünlüğüne veya siyasi bağımsızlığına karşı, gerekse Birleşmiş Milletlerin amaçları ile telif edilmeyecek herhangi bir surette, tehdide veya kuvvet kullanılmasına başvurmadan kaçınırlar*" demektedir (Aksar, 2012: 32). Dolayısıyla doğrudan bir saldırı olmaması, esasında bu konunun meşru bir zemine oturmasına engel teşkil etmektedir. Diğer taraftan Madde 51 ise "*Bu Antlaşmanın hiçbir hükmü, Birleşmiş Milletler Üyelerinden birinin silahlı bir saldırıya hedef olması halinde, Güvenlik Konseyi uluslararası barış ve güvenliğin korunması için gerekli önlemleri alıncaya dek, bu üyenin doğal olan bireysel veya ortak müdafaa hakkına hâlel getirmez. Üyelerin bu meşru müdafaa hakkını kullanırken aldıkları önlemler derhal Güvenlik Konseyi'ne bildirilir ve Konsey'in işbu Antlaşma gereğince uluslararası barış ve güvenliğin korunması ya da yeniden kurulması için gerekli göreceği biçimde her an hareket etme yetki ve görevini hiçbir biçimde etkilemez*" (Karadağ, 2016: 175). Dolayısıyla silahlı saldırıya maruz kalınmamış olması bu kapsamda bir meşru müdafaa hakkı doğurmamakta, bu da İsrail'in bilim insanları ve nükleer tesislere yaptığı saldırıları sorgulanır hale getirmektedir.

KAYNAKÇA

[Kaynakçayı görmek için tıklayınız.](#)